

Фразеологія як джерело навчання

Фразеологія української мови – це скарбниця нашого народу, його мудрості, культури, в якій міститься багатий і цінний матеріал про історію, боротьбу за волю і незалежність, про ідеали, мрії, сподівання, про побут і звичаї наших предків. Фразеологізми, як писав І.Я. Франко, - "скарби нашого народу й народного досвіду" – передають найтонші відтінки душі, надають висловленому національного колориту, допомагають влучно виразити суть досить складних явищ [1: 289].

Учений-мовознавець, педагог, міністр народної освіти УНР І.І. Огієнко підкреслював, що народна мова надзвичайно цінна й розвинена, - вона ховає в собі всю живу історію й ще довгу будучину нашої мови і має багато давніх форм, відомих нам іще з перших наших пам'яток, має й форми нові, пізніші посталі [2: 78]. Фразеологію учений розглядав невід'ємною частиною нашої мови, сам широко використовував ідіоми у своїх текстах, збирав і вивчав їх.

В.О. Сухомлинський наголошував, що вчителі повинні на уроках вести постійну і безперервну роботу з фразеологізмами, які б збагачували мову школярів [5].

Безперечно, ця робота повинна продовжуватись і у вищих навчальних закладах, зокрема під час опрацювання тем таких навчальних дисциплін, як "Ділова українська мова", "Українська мова за професійним спрямуванням" тощо. Програми цих та інших лінгвістичних дисциплін негуманітарних факультетів передбачають теоретично-методичний матеріал з даного питання, що спрямований на розвиток фразеологічного мислення й мовлення студентів. Але як показує аналіз, під час роботи з фразеологічними одиницями слід враховувати таке:

- студенти знають чимало фразеологізмів, але ці одиниці перебувають у пасивному словникові; не відтворюються при комунікації;
- студенти розуміють значення багатьох фразеологізмів, але не можуть скласти з ними речення, текст;
- студенти ігнорують функціонально-стилістичну роль сталих виразів, інколи забуваючи, що фразеологічні запаси української мови, як і її лексичний склад, стилістично диференційовані – міжстильові та обмежені вживанням у певному стилі;
- у студентів склалася думка, що фразеологізми властиві тільки літературі минулих сторіч, хоча до цих одиниць відносять і вітання, і стереотипні звертання, формули етикету, мовні кліше і штампи, складені найменування тощо [8: 230].

Викладач, учитель завжди у пошуку. Так у ННІ педагогіки кафедрою філології і лінгводидактики проводяться ефективні форми роботи над фразеологією і на заняттях, і в мовознавчих гуртках, і на факультативах.

Фразеологізми звучать на конкурсах, олімпіадах, під час виховних заходів. Але безсумнівним показником освоєння рідного слова є виконання студентами посильних дослідницьких завдань, самостійне відшукування матеріалу для аналізу у фразеологічних словниках і повсякденному мовленні оточуючих. Різноманітна фразеологічна робота підводить студентів до усвідомлення справжніх скарбів української мови, формує і поглиблює знання про складне життя слова і фразеологізму, готує до вивчення інших мовних процесів, виховує тими сентенціями, які "заховані" у фразеологічних одиницях.

Тому і систему завдань і вправ для самостійного виконання можна включити такі:

- ◆ Прочитайте текст. Визначте, до якого стилю він належить, обґрунтуйте свою думку. Випишіть усталені звороти, вкажіть на їх роль у тексті.

Фразеологізми – особливі мовні одиниці – мають чітко виражене стильове призначення. Вони тяжіють до окремих стилів і в текстах цих стилів найчастіше вживаються. Пояснити це можна тим, що вони співвідносні зі словами, бо, як правило, виражають одне поняття, використовуються як образні синоніми і мають виразне стилістичне забарвлення.

Кожний стиль мовлення володіє значним запасом фразеологізмів. Стилiстичні функції фразеологізмів залежать і від їх походження. На цій підставі діляться фразеологізми на три групи: розмовно-побутові, народнопоетичні і книжні (М.І. Пентиліук).

- ◆ Прочитайте фразеологічні одиниці і поясніть їх значення. Випишіть усталені звороти офіційно-ділового і наукового стилів.

Дотримати слова; узяти в лапки; сформулювати закон; як мокре горить; оголосити догану; облизня піймати; під гарячу руку; бути за свідка; неопалима купина; брати в шори; питома вага; як рак на мілині; взяти до уваги; висловити довір'я; шуми в серці; згідно наказу; перемивати кісточки; п'яти мазати салом; потрапити в халепу; байдики бити.

- ◆ Зі Словника ідіом Г.М. Удовиченка випишіть 10 фразеологізмів, що характеризують моральні норми у сфері управління, зокрема позитивні чи негативні риси керівника, посадової особи.
- ◆ Прочитайте фразеологізми і поясніть їх значення. Випишіть ті, якими народ характеризує людину за вдачею.

З легкої руки. Топтати ряс. Між двох вогнів. Переїжджа сваха. Як рукою зняло. Рання пташка. Невірний Хома. Чиста душа. Своя кров. Зелена вулиця. Козацьке сонце. Масляні вишкварки. Перелітна птиця. Діти, як квіти: поливай, то ростимуть. Вільний козак. Пуп землі. Велике цабе. Сісти не в свої сани. Бісом дивиться. Залити за шкуру сала. Кований на всі чотири копита. З лика шитий. Ні за цапову душу. З-під палки.

- ◆ Використовуючи фразеологічні словники, знайдіть і випишіть ті фразеологізми, що виступають як засіб характеристики особи, зокрема її мовлення.

- ◆ Напишіть протокол зборів групи. Підкресліть усталені звороти, охарактеризуйте їх.
- ◆ До кожної пари фразеологізмів додайте ще один, аналогічний за структурою і стилістичними особливостями.

На зубки підняти; на гачок зловитися...

Як сніг на голову; як кіт наплакав...

Повернути голоблі; міряти воду решетом...

Білий гриб; жовта акація...

Соціальна програма; ринкові реформи...

- ◆ Прочитайте крилаті вислови. Поясніть їх значення. Пригадайте, кому вони належать.

Голос Духа чути скрізь. Голос волаючого в пустелі. Коні не винні. Потьомкінські села. Караюсь, мучуся...але не каюсь! Баба Палажка і баба Параска. А судді хто? Битися з вітряками. Випити чашу до дна. Ви любите на братові шкуру, а не душу! Я єсть народ. Я вийду сама проти бурі. Хто не працює, той не їсть. Хліб насущний.

- ◆ Назвіть джерела поданих фразеологізмів. Пригадайте і розкажіть міфи, події, з якими вони пов'язані.

Адамове ребро. Авгієві стайні. Ахіллесова п'ята. Блудний син. Бочка Діогена. Валаамова ослиця. Вікно в Європу. Віщий Боян. Ганнібалова клятва. Ити на Голгофу. Гордіїв вузол. Дволикий Янус.

Звичайно, кожне завдання авторське, індивідуальне, творче. Систематизуючи навчальну інформацію, продумуючи спосіб і послідовність її викладу, добираючи ілюстрований матеріал, моделюючи при потребі ситуацію вибору чи ситуацію пошуку, викладач спрямовує студентів на розвиток свідомого підходу до процесу навчання, допомагає, щоб процес засвоєння знань був необтяжливим і цікавим.

Список використаних джерел і літератури

1. Коваль А.П., Коптілов В.В. Крилаті вислови в українській літературній мові. – К.: Вища школа, 1975. – 335с.
2. Огієнко І.І. (Митрополит Іларіон) Історія української літературної мови/ Упорядник М.С.Тимошик. – К.:Либідь, 1995. – 296с.
3. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика: Пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю. – К.:Вежа, 1994. – 240с.
4. Передрій Г.Р., Смоляннінова Г.М. Лексика і фразеологія української мови: Факультативний курс для 7 – 8 класів. Посібник для учнів. – К.: Радянська школа, 1983. – 207с.
5. Сухомлинський В.О. «Українська мова і література в школі», 1965, №5.
6. Ужченко В.Д. Вивчення фразеології в середній школі: Посібник для вчителя. – К.: Радянська школа, 1990. – 175с.
7. Франко І.Я. Літературно-критичні статті. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1950. – 445с.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.:Либідь, 2004. – 640с.